

ՀԱՅՐԵՆԻ ՇՈՒՇՎԱ ԿԱՐՈՏԸ ՍՐՏՈՒՄ
(Գրիգոր Սյունիի ծննդյան 130-ամյակի առթիվ)

Հայ երաժշտության պատմության մեջ իրենց ուրույն տեղն ունեն «Անդրկովկասի կոմսերվատորիայի»՝ Շուշվա երաժշտական միջավայրի ծնունդ կոմպոզիտոր-խմբավարներ և երաժշտական-հասարակական գործիչներ *Դանիել Ղազարյանը* (1883-1958), *Եղիշե Բաղդասարյանը* (1881-1919), *Ստեփան Դեմուրյանը* (1872-1934)... Նրանց շարքում է *Գրիգոր Սյունի* կեղծանունով հանդես եկած *Գրիգոր Միրզայանը* (1876-1939), որն իր ստեղծագործությամբ և, ի մասնավորի, ժողովրդական երգերի մշակմամբ զգալի դեր կատարեց հայ պրոֆեսիոնալ երաժշտության ազգային ոճի բյուրեղացման գործում:

Մելիքների տոհմից էր սերում Գրիգորի պապի հայրը՝ Մելիք Հովհաննես Միրզաբեկյան-Սյունին, նույն ինքը՝ աշուղ Թեյմուրը, որը Պարսից Ֆաթալի շահի հրավերով երկար տարիներ անց էր կացրել պալատում, երգել ու հեղինակել բազմաթիվ պարսկական թեսնիֆներ: Շարունակելով հոր արվեստը, Թեյմուրի զավակներից մեկը շուտով խնձորեսկից տեղափոխվում է Շուշի, դառնում աշուղ Դադասի Սյունեցի, այնուհետև՝ Աթաբեկ: Դադասու որդիներից Հովհաննեսը՝ ժողովրդական բանաստեղծ-երգիչ և մանրանկարիչ, աշուղ Վարանդեցին, ամուսնանում է Աննա Հախունցի հետ: Ամուսինները մեկը մյուսի ետևից կորցնում են իրենց տասնչորս զավակներին՝ դեռևս մանուկ հասակում: Որդեկորույս հոր, արդեն նավթարդյունաբերության ու պղնձարդյունաբերության ասպարեզի խոշոր սեփականատեր դարձած մեծահարուստ Վանի բեյի մեծագույն երազանքն էր զավակ ունենալը: Եվ ահավասիկ, Աստծո կամոք, 1876-ի սեպտեմբերի 10-ին Գանձակի (հետագայում՝ Կիրովաբադ) գավառի Գետաբեկ գյուղում ծնվում է նրա տասնհինգերորդ զավակը՝ Գրիգոր Հովհաննես Վարանդեցի Դադասի Միրզաբեկյան Սյունին: Երկու տարի անց Սյունիների ընտանիքը բնակություն է հաստա-

տուն Շուշիում: Տազնապած նորածնի առողջական թույլ վիճակով և նախորդ երեխաների դժբախտ ճակատագրով, Գրիգորի ծնողները յոթ տարի շարունակ դիմում են տարբեր գուշակների և կատարում նրանց թելադրանքները: Առողջ մեծացած Գրիգորի 7-ամյակը հայրը նշում է աննախադեպ ճոխությամբ. այդ օրը նա որդուն նվիրում է իր ձեռքով պատրաստած դափն ու սուրը և ասում՝ «...առ այս դափը և երգե ամեն անգամ, որ սիրտդ նեղանա և սրտիդ ցավերը փարատին: Իսկ երբ մեկը քեզի ցավ պատճառե և կամ վրադ բռնանա, առ այս սուրը և կուրծքը խրե... բայց, որդի՛, տե՛ս որ այս դափն ու սուրը պարապ ժամանցներու կամ խենթ նպատակներու համար չի գործածես»¹:

Սերելով աշուղների տոհմից, օժտված լինելով հնչեղ ձայնով ու երաժշտական վառ ընդունակություններով, Գրիգորը, բնականաբար, վաղ հասակում տարվում է երաժշտությամբ: Նրա մանկության տարիներն անցնում են Շուշի քաղաքում, որտեղ և ստանում է տարրական կրթությունը: Սակայն շատ շուտով նա կորցնում է հորը և որպես երգիչ ժողովրդական երաժիշտներ Արտեմի ու Բալայի հետ թափառում գյուղից գյուղ: Փորձելով հարստացնել երաժշտության ասպարեզում իր գիտելիքները, Սյունին ինքնուրույն ծանոթանում է նոր հայկական ձայնագրությանն ու յուրացնում կատարելապես:

1891-ին նա ընդունվում է Էջմիածնի Գևորգյան ճեմարան և աշակերտում Քրիստափոր Կարա-Մուրզային, ծանոթանում դեռևս ուսանող Կոմիտասի հետ, նրանց ազդեցությամբ տոգորվում ամհուն սիրով առ հայ ժողովրդական երգը: Սյունին Արմենակ Շահնուրադյանի հետ դառնում է երգչախմբի մենակատար. «Միրզայանն ուներ շատ քաղցր, երազուն, քնքույշ արևելյան ձայն մը: Դժբախտաբար այդ երազուն ձայնը դատապարտված էր ապագային կորսվելու...», - հետագայում, անդրադառնալով իր ճեմարանական տարիներին, «Ինքնակենսագրության» մեջ արձանագրելու է Ա. Շահնուրադյանը²: Դեռևս ճեմարանում ուսանելու ժամանակաշրջանում Սյունին ձեռնամուխ է լինում հայկական ժողովրդական երգերի գրառմանը, հավաքմանն ու ներդաշնակմանը՝ այդ ասպարեզում հասնելով նկատելի հաջողությունների: Վիճակը նետված է. Սյունին կայացնում է իր համար ճակատագրական որոշում՝ նվիրվել

¹ Յ. Բրուտյան, Արցախյան ոգին երաժշտության ծիրի մեջ, Երևան, 2000, էջ 105:

² Արմենակ Շահնուրադյան, Երևան, 1998, էջ 24:

հայ երաժշտությանը: Քր. Կարա-Մուրզան պատանուն խորհուրդ է տալիս չբավարարվել ձեռք բերած գիտելիքներով և երաժշտական մասնագիտական կրթությունը շարունակել Թիֆլիսում, Մոսկվայում կամ էլ՝ Պետերբուրգում: Այնուհետև երաժշտական-տեսական իր գիտելիքների պաշարը Սյունին հարստացնում է՝ կարճ ժամանակ աշակերտելով Մակար Եկմայանին:

1895-ին Սյունին ավարտում է Գևորգյան ճեմարանը: Վերադառնալով Շուշի, նա կազմակերպում է երգչախումբ և հանդես գալիս իր բազմաձայնած ժողովրդական երգերից կազմված առաջին համերգով: Այնուհետև նույն թվականի աշնանը, հետևելով Կարա-Մուրզայի խորհրդին, երաժշտական բարձրագույն մասնագիտական կրթություն ստանալու նպատակով Սյունին մեկնում է Պետերբուրգ: Պետերբուրգի կոնսերվատորիայի ընդունելության քննություններին նախապատրաստվելու համար Սյունին ընդունվում է երաժշտական դպրոցներից մեկը, պարապում Պանչենկոյի և Կալաֆատիի երաժշտական դասընթացներում:

1898-ին նա ընդունվում է Պետերբուրգի կոնսերվատորիան և սովորում Ն. Ռինսկի-Կորսակովի դասարանում, աշակերտում Ա. Լյադովին, Ա. Գլազունովին: Ահավասիկ թե ինչ է գրում Սյունիի պոլիֆոնիայի դասախոս, հռչակավոր կոմպոզիտոր Ա. Գլազունովը 1904-ի մայիսի 24-ին Ն. Ռինսկի-Կորսակովին հղած նամակում. «...Քիչ մնաց մոռանալի քեզ տեղեկացնել, որ քարշ գալով եկավ Միրզոյանցը՝ կաղեկաղ և ձեռքը կապտած: Առաջին իսկ խոսքերից սկսեց զանգատվել հազար ու մի հիվանդություններից, ասում էր, թե վրան մի քանի վիրակապ կա. սակայն ֆուգան գրել էր հմտորեն»¹: Ի դեպ, Սյունիի ֆուգաները պատմական խոշոր արժեք ունեցան. 1902–1904-ին ստեղծված նրա ֆուգաները դարձան արևելահայ պրոֆեսիոնալ երաժշտության մեջ այդ ժանրի առաջին նմուշները²:

Ուշագրավ են Նիկողայոս Տիգրանյանի հիշողությունները Գրիգոր Սյունիի մասին: Նրանք ծանոթացել են 1890-ական թվականներին: Այնժամ Սյունին «...մի ջահել, վառվռուն ուսանող էր կոնսերվատորիա-

¹ Յ. Բրուտյան, նշվ. աշխ., էջ 110:

² Հայկական առաջին երկձայն, եռաձայն և քառաձայն ֆուգաների հեղինակն է Տիգրան Չուխաճյանը:

յում և շատ սիրելի ու առաջադեմ աշակերտ էր հայտնի պրոֆեսոր ու մեծ կոմպոզիտոր Ն. Ռինսկի-Կորսակովի: Գրիգորն իր տաղանդով ու աշխատասիրությամբ կոմսերվատորիայում աչքի ընկնող ուսանողներից էր: Նա իբրև աշակերտ՝ հայտնի ֆուգիստ էր... Մենք հաճախ գնում էինք միասին զբոսնելու: Մի օր հեռու պարտեզում նրա գլխում հղացավ մի ֆուգայի հատված: Նոտայի թուղթ չկար հետներս: Սոտիս նամակների մաքուր երեսների վրա նա նոտագրեց իր ֆուգան: Երբ տուն վերադարձանք, քույրս նվագեց. և մենք շատ հավանեցինք»¹:

Ուսումնառության տարիներին Սյունին ղեկավարում է Պետերբուրգի հայկական եկեղեցու երգչախումբը, որի համերգներից մեկին՝ 1902 թ. մարտի 3-ին, մասնակցում է երգիչ Մակար Վարդիկյանը: Նա ներդաշնակում է հոգևոր երգեր, կատարում ժողովրդական երգերի մշակումներ, գրում մեներգեր և պոլիֆոնիկ ստեղծագործություններ:

1903 թվականի ամառը դեռևս Պետերբուրգի կոմսերվատորիայի ուսանող Սյունին հայրենի Շուշիում հանդես է գալիս համերգներով. ի դեպ, 1903-ի հուլիսի 31-ի համերգին իրենց օգոստոսյան համարներում անդրադառնում են «Մշակն»² ու «Տարազը»³՝ համապատասխանաբար «Գրիգոր Միրզայանի համերգը Շուշիում» և «Միրզայանի համերգը Շուշիում» հոդվածներով:

1904-ին Սյունին ավարտում է Պետերբուրգի կոմսերվատորիան և որպես պրոֆեսիոնալ կոմպոզիտոր վերադառնում Անդրկովկաս՝ հետայսու մշտապես գտնվելով երաժշտական-հասարակական եռուն գործունեության մեջ. աշխատում է որպես երաժշտության ուսուցիչ, կազմակերպում ինքնագործ երգեցիկ խմբեր, տալիս համերգներ, հաջողությամբ կատարում հայ ժողովրդական երգերի մշակումներ՝ դաշնամուրի նվագակցությամբ և երգեցիկ խմբի համար, գրում Ավ. Իսահակյանի տեքստերով ռոմանսներ, նաև՝ երաժշտություն Ղ. Աղայանի «Արեգնազան» հեքիաթի սյուժեով թատերական ներկայացման համար: Տեղեկություններ են պահպանվել առ այն, որ հետագայում Սյունին «Արեգնազանի» երաժշտությունը զարգացրել է՝ վերածելով ինքնուրույն ստեղծագործության: Պահպանվել են նաև հատվածներ «Ասլի և

¹ Յ. Բրուտյան, նշվ. աշխ., էջ 111:

² Ռ. Սազմանյան, Հայ երաժշտական կյանքի տարեգրություն (1901-1910 թթ.), Երևան, 2006, էջ 64:

³ Նույն տեղում:

Քյարան» օպերայից: Հենց 1904-ին Պետերբուրգում լույս է տեսնում հայ ժողովրդական երգերի մշակումներից բաղկացած «Հայ ժողովրդական երգեր» Ա պրակը. տետրը պարունակում էր չորս երգ. «Սարերի հովին մեռնիմ», «Հաբրբան», «Սարեն կուգա ծիավոր», և «Օհ նազանն»: 1904-ին Պետերբուրգում լույս է տեսնում նաև Գրիգոր Սյունիի «Ախ ալ վարդի» երգը՝ գրված Ավ. Իսահակյանի խոսքերով:

Այս շրջանում Սյունին տարվում է դաշնակցության գաղափարներով և անդամագրվում ՀՅԴ-ին, գրում ու անստորագիր տարածում երգեր¹, հետագայում հրաժարվում դաշնակցության գաղափարներից, դառնում դաշնակցության համոզված հակառակորդ:

Շարունակելով Մ. Եկնայանի գործը, 1905–1908-ին Սյունին երաժշտություն է դասավանդում Թիֆլիսի Ներսիսյան դպրոցում և ղեկավարում երգչախումբը:

1908-ից Սյունին գերազանցապես թափառական կյանք է վարում. շրջագայելով Հայաստանի, Պարսկաստանի և Թուրքիայի հայաբնակ տարբեր վայրերում (Տրապիզոն, Կարին, կրկին Թիֆլիս, Թեհրան, Կ. Պոլիս ևն, 1923-ից՝ ԱՄՆ)՝ կազմակերպում է սիրողական երգչախմբեր ու տալիս համերգներ՝ ամենուրեք հնչեցնելով հայկական երգը ի նպաստ հայ ժողովրդական զանգվածներում բազմաձայն երգեցողության տարածման: Աշխատելով Թուրքիայի և Արևմտյան Հայաստանի քաղաքներում՝ Տրապիզոնում, Սամսունում, Կիրասոնում, Էրզրումում, Բիթլիսում, Վանում, Սեբաստիայում և այլուր, հանդես գալով որպես խմբավար, Սյունին հետաքրքրություն է արթնացնում հայության մեջ ազգային երաժշտության հանդես: Այս առումով նրա գործունեությունը հիշեցնում է Կարա-Մուրզային: Սյունին բազմաթիվ երգեր է հավաքել Սյուրմենեի, Կարատերի, Յամբոյի գետահովիտների գյուղերում բնակվող հայերի շուրթերից: Հետաքրքրական է, որ Սմբատ եպիսկոպոսը 1911-ի սեպտեմբերի 19-ին, ապա 1913-ի սեպտեմբերի 17-ին գրավոր հանձնարարականներով խնդրում է Խնուսի, Ներթևի, Բասենի թաղական խորհուրդների քահանաներին և գյուղացիներին՝ ծանոթ երաժշտագետ Սյունիին «...երգեր հաւաքելու համար, ամէն կերպ դիւրութիւն,

¹ Տես Մ. Մուրադյան, Հայ երաժշտությունը XIX դարում և XX դարասկզբում, Երևան, 1970, էջ 535:

օժանդակութիւն եւ յարգանք ցոյց տան եւ զոհ թողուն զինքը»¹: 5-6 տարվա ընթացքում Սյունիին հավաքում է ավելի քան 500 երգ, մի քանի երգախառն պոեմներ, այդ թվում՝ «Վիթենն ու Ձին», «Յեյրան-Սեյրան»-ը: Հանշենի, ճերմելի, Տերեսիի, Թորթումի և շրջակա գյուղերում գրառած բազմաթիվ երգերից բաղկացած 2 ստվարածավալ տետրերը նա Թիֆլիսում ներկայացնում է բանաստեղծ Հովհաննես Հովհաննիսյանին. ցավոք, այդ նյութերը չհրատարակվեցին և հավանաբար կորսվեցին անհետ, ինչպես նախորդ 500 երգերը և այլ հոգևոր արժեքներ:

1910–1914-ին Սյունիին աշխատում է Երզրումի Սանասարյան դպրոցում, իսկ ամառային ամիսներին շրջում Հայաստանի տարբեր գավառներում, ծայնագրում բազմաթիվ ժողովրդական երգեր ու պարեղանակներ՝ հետագայում դրանք օգտագործելով իր երկերում:

Հընթացս առաջին աշխարհամարտի՝ 1914-ին նա վերադառնում է Թիֆլիս՝ ակտիվորեն մասնակցելով Թիֆլիսի հայոց երաժշտական ընկերության գործունեությանը: «Սիւնիին երբ 1914-ի աշնան՝ համաշխարհային պատերազմի հետեւանքով, Երզրումէն Թիֆլիս կը փախչէր իր ամբողջ գոյքերը յանձնեց ամերիկացի միսիոնար մըսթըր Սթեփըլթընին եւ անոնք անհետ կորսւեցան հարիւրաւոր ուրիշ հայ տարագրեալներու ստացւածքներուն հետ, որոնք նոյնպէս այդ միսիոնարի խնամքի ու պահպանութեան տակ դուած էին, այն յոյսով, թէ անոնց տէրերը օր մը կը վերադառնան: Ի՞նչ պատահեցաւ Սիւնիի այդ արժեքաւոր աշխատութեանց, որոնք ամբողջ կեանքի մը քրտնաջան զոհողութեանց ու ճիգերուն արդիւնքն էին: Այժմ Չիքակոյի մէջ հաստատուած մըսթըր Սթեփըլթըն չի յիշեր անգամ: Եթէ հայ դժբախտ արքորեալներու կահկարասիներն ու ադամանդեղէն զարդերը կրնային Աստծոյ բարեպաշտ մէկ պաշտոնեային քսակը պարարտացնել, հաւանաբար Սիւնիին թուղթերն ալ անոր խղճին պատանքն եղան: Բայց աւաղ, անոնք այլեւս գոյութիւն չունին հայ երաժշտութեան համար»²:

Շուտով համբավավոր երաժիշտը հրավեր է ստանում Հայաստանի դաշնակցական կառավարության նախարարներից, բայց քանի որ նա արդեն հիասթափվել էր դաշնակցության գաղափարական դիրքորոշումից և գործելակերպից, ուստի կտրականապես մերժելով հրավերը,

¹ Թ. Բրուտյան, նշվ. աշխ., էջ 107:

² Յ. Գույունճեան, Գրիգոր Մ. Սիւնի, Ֆիլադելֆիա, 1948, էջ 141–142:

մեկնում է Իրան, որտեղ էլ ծավալում է իր հետագա բազմարդյուն գործունեությունը:

1921-ի օգոստոսին Սյունիին կրկին վերադառնում է Թիֆլիս՝ այս անգամ երկարատև թափառական կյանքից ու լարված գործունեությունից վատթարացած առողջական վիճակով, տևական հանգստի կարոտ: Նույն թվականի աշնանը առողջությունը վերականգնելու ակնկալիքով և այնուհետև Հայաստանում բնակություն հաստատելու մտադրությամբ նա ընտանիքի հետ մեկնում է Պոլիս: Բայց իրադարձությունների ընթացքը նրան տանում է ԱՄՆ, որտեղ էլ անցնում է նրա հետագա ողջ կյանքը: Բնակվելով Ֆիլադելֆիայում և շրջելով ԱՄՆ հայաբնակ քաղաքներով, Սյունիին շարունակում է իր երաժշտական–հասարակական գործունեությունը: Նա կազմակերպում է երգչախմբեր ու համերգներ տալիս Բոստոնում, Ուոթթաունում, Նյու-Յորքում, Ֆիլադելֆիայում, Չիկագոյում, Դետրոյտում, Փրավիտենսում և այլուր՝ ունկնդրի կողմից արժանանալով բացառիկ ընդունելության: Համերգներից երկուսը (1924-ի հունվարի 27-ին և տասը տարի անց՝ 1934-ի փետրվարի 24-ին) շահում են միջազգային մրցանակներ: Ամերիկյան երաժշտական ընկերակցությունների կազմակերպած և ամերիկյան, ֆրանսիական, գերմանական, լեհական, շվեդական, նորվեգական, նեգրական, իռլանդական երգչախմբերի մասնակցությամբ կայացած միջազգային մրցույթներում հայկական երգչախմբի հաղթանակի մասին մամուլի դրվատական արձագանքների կողքին արժեքավոր էր միջազգային 12-րդ մրցահանդեսի կազմակերպիչ միսիս Հերիթ Ս. Րոսըլի ուղերձը, որում մասնավորապես ասված է. «Սիրելի պրն Սիւնի. հաճեցէ իմ շնորհաւորութիւններս ընդունիլ այն յաղթանակի համար, զոր տարիք Բ. կարգի մրցումին մէջ: Դուք բարձր գնահատութեան արժանի էք ձեր սքանչելի ելոյթին համար: Ամբողջ ձեռնարկին յաջողութեան մասին բազմաթիւ շնորհաւորական նամակներ ստացած ենք:

Ներփակ կստանաք դատաւորներու որոշման ամփոփումը, որ վստահ եմ, թէ պիտի շահագրգռէ ձեզ: Կը յուսանք ձեզ եւ ձեր երգչախմբին հետ կրկին գործ ունենալ յառաջիկա տարւայ երգահանդէսին մէջ: Կրնաք ռելէ ատեն մեզի դիմել, եթէ կրնանք կերպով մը օգտակար ըլլալ ձեզի»¹:

1930-ի փետրվարի 19-ին Ֆիլադելֆիայում աննախադեպ հաջո-

¹ Յ. Բրուտյան, նշվ. աշխ., էջ 111–112:

ղությամբ Սյունին բեմադրում է հայկական և արևելյան թեմաներով գրված իր «Պայքար և զոհողություն» մանկական օպերան, որի բոլոր դերակատարները մանուկներ ու պատանիներ էին:

Սյունին Հարություն Մեհրապյանի հետ համագործակցությամբ ԱՄՆ-ում հիմնում է «Ամերիկահայ երաժշտական միությունը», որն արգասաբեր գործունեություն ծավալեց ամերիկահայ գաղթօջախի բարոյահոգեբանական մթնոլորտի բարելավման գործում: Սակայն Հայրենիքի կարոտն աստիճանաբար կրծում էր կոմպոզիտորի հոգին:

Ի մխիթարություն՝ նա հայրենիք է ուղարկում երաժշտական գործիքներ սիմֆոնիկ նվագախմբի համար, որոնց պակասն այն ժամանակ խիստ զգում էր սիմֆոնիկ նվագախումբը, Երևանի կոնսերվատորիային է նվիրում մի շարք երաժշտական գործիքներ, նորաբաց երաժշտական հրատարակչության համար անհրաժեշտ իրեր, նոտաներ, պարտիտուրների համար թղթեր...

Սյունին հիմնադրում է երաժշտական ստուդիա, ղեկավարում սիրողական երգչախմբեր ու հանդես գալիս համաշխարհային մրցույթներում, գրում է և հրատարակում բանվորական-հեղափոխական երգեր և սովետահայ ժողովրդի նոր կյանքը գովերգող ստեղծագործություններ: Սակայն կտրված լինելով Հայրենիքից, իր վաղ շրջանի ստեղծագործություններում ժողովրդական երաժշտության կենդանի զգացողություն, կոմպոզիտորական տեխնիկայի բարձր մակարդակը և արտակարգ տաղանդ հանդես բերած Սյունին չկարողացավ զարգացնել ու խորացնել իր ստեղծագործությունը:

ԱՄՆ-ում ապրած տարիներին Սյունին հանդես է եկել որպես Սովետական Հայաստանի բարեկամ, եռանդուն մասնակցել ՀՕԿ-ի գործունեությանը:

ԱՄՆ-ում անցկացրած ժամանակաշրջանում արդեն ի հայտ են գալիս մի շարք հիվանդություններ, որոնք քայքայում են առողջությունը, բայց հուսահատվելու փոխարեն, Սյունին ասում էր. «Քեփոտեղն արա, ինձի դարապաղցի կըսեն»¹: Սրտի տագնապ, տևական ծանր շաքարախտ, ապա՝ կոկորդի քաղցկեղ, որն էլ գերեզման իջեցրեց կոմպոզիտորին հազիվ 63 տարեկան հասակում: Վախճանվեց Սյունին 1939-ի դեկտեմբերի 18-ին, Ֆիլադելֆիայում (ԱՄՆ):

¹ Նույն տեղում, էջ 113:

Ամերիկյան մամուլը նրա մահվանն արձագանքեց բազմաթիվ ցավակցական հոդվածներով: Ահավասիկ հատված Օվըրբրուքի բարձրագույն դպրոցի երաժշտական բաժնի վարիչ Լուիզ Կեյզենի գրությունից՝ գրված 1939-ի դեկտեմբերի 21-ին. «Մեծ հարված էր մեզ տեղեկանալ, թե կորցրել ենք մի մեծ ու սիրելի անձնավորություն: Սյունին արտակարգ անձնավորություն էր: Միայնակ մի ամբողջ հաստատություն էր: Իսկ հիմա նա կդառնա լեգենդ ու գեղեցիկ հիշողություն»¹: Վախճանվեց Սյունին՝ Հայրենիքում վերջին հանգրվանը գտնելու փափագով: Նրա և կնոջ աճյունասափորները հասան Հայաստան 1959-ին, որդու՝ Ռուբենի միջոցով և 1968-ին «վերջապես իր նյութեղեն հյուլները խառնվեցին առեղծվածային Հայաստան աշխարհի նվիրական հողին, բայց ոչ իր երազած, իր պաշտած Ղարաբաղի...»²:

Ցավոք, մինչև օրս Սյունիի ստեղծագործական ժառանգությունը լրիվ հրատարակված, նույնիսկ՝ հավաքված և ի մի բերված չէ:

Նրա ժառանգությունը բաղկացած է ժողովրդական երգերի մշակումներից, հայ մշակավոր բանաստեղծների գրական խոսքի երաժշտականացումը հանդիսացող՝ ժողովրդական մեղեդիների վրա հիմնված երգերից ու ռոմանսներից, թատերական ներկայացումների համար գրված երաժշտական կտորներից և նվագախմբային որոշ ստեղծագործություններից:

Իր գործունեության վերջին շրջանում Սյունին մշակեց բանվորական հեղափոխական երգեր («Անվախ ընկեր», «Դու զոհ գնացիր», «Ինտերնացիոնալ»), 30-ական թվականներին Խորհրդային Հայաստանում ստեղծված մասսայական երգերի նմանողությամբ հորինեց «Նոր կյանքի երգեր» շարքը (1934):

Դաշնամուրի նվագակցությամբ ինքնուրույն մեներգերը (Հ. Թումանյանի «Ինձ մի խնդրիր», Ավ. Իսահակյանի «Ախ, ալ վարդի» ևն) գրված են հայ քաղաքային ժողովրդական երաժշտության ոճով, ունեն արտահայտիչ մեղեդիներ: Սրանք, ինչպես և բուն ժողովրդական երգերի մշակումները (օրինակ՝ «Նեննի» օրորոցայինը), զգալի դեր են խաղացել ազգային ռոմանսի ձևավորման ու զարգացման գործում:

Կոմպոզիտորի ստեղծագործության առավել արժեքավոր բաժինն են կազմում գեղջկական երգերի խմբերգային մշակումները, որոնցից

¹ Նույն տեղում, էջ 112:

² Նույն տեղում, էջ 113:

լավագույնները («Սարերի հովին մեռնին», «Սարերը հովել ա», «Ալագ-յազ» ևն) առանձնանում են ընդհանուր բարեհնչունությամբ և հայ խմբերգային երաժշտության դասական ժառանգության մասն են կազմում: Սյունին թե՛ խմբերգային և թե՛ մեներգային մշակումներում պահպանում է հայ ժողովրդական երգի առանձնահատկությունները՝ հասնելով ոճական անաղարտության: Նրա երգերից շատերը, այդ թվում՝ «Սարերի հովին մեռնեն», «Սարեն կուզա ծիավոր», «Ալագյազ», «Ախ, ալ վարդի», «Եթե մի օր», «Ինձ մի խնդրիր» երգերն իրենց մշտական տեղն ունեն համերգային երկացանկում:

Անդրադառնալով ազգային երաժշտարվեստում Սյունիի ստեղծագործական ներդրմանը, մեջբերենք երաժշտագետ Ալ. Շահվերդյանի կարծիքը: Բարձր գնահատելով Սյունիի ստեղծագործության սկզբում վառ արտահայտված նրա արտակարգ տաղանդը, վաղ շրջանի գործերում ժողովրդական երգերի զգացողությունը և կոմպոզիտորական նշանակալից տեխնիկան, նաև ստեղծագործական նվաճումները, նա գտնում է, որ Սյունիին չհաջողվեց լիովին ձերբազատվել եվրոպական դպրոցի դասական օրինաչափություններից և գտնել այն ուղին, որ հետագայում հայտնաբերեց Կոմիտասը: Նրբորեն ընկալելով ժողովրդական երգերը՝ իրենց կերպարային հատկանիշներով և հուզական դրսևորմամբ, պահպանելով դրանց ինտոնացիոն և ռիթմական յուրօրինակությունն ու դրսևորելով ճաշակ և հնարամտություն, միաժամանակ, երգերը ներդաշնակել-բազմաձայնելիս, ցավոք, Սյունին ձեռնպահ է մնում հայկական ձայնակարգերի հարստությունների ու առանձնահատկությունների կիրառումից՝ գերազանցապես մնալով մաժորի և դորիական մինորի սահմաններում, շրջանցում մեղեդու մեջ ամփոփված ձայնակարգային բազմազանության հենակետերը: Հայ երաժշտության բազմաձայնման հրաշալի օրինաչափություններից մեկը՝ ձայնառությունը, սրանցում զրկված է հարմոնիկ ճոխությունից: Մանրախույզ վերլուծելով Սյունիի առաջին շրջանի գործերը՝ «Տույ-տույ», «Նանա բալա», «Ալագյազ», «Մայիսն եկավ» երգերը, Շահվերդյանն ավստոսանք է հայտնում, որ մեծատաղանդ Սյունիին օբյեկտիվ պատճառներով չհաջողվեց նվաճել դարասկզբի ազգային երաժշտարվեստի բարձրագույն մակարդակը, այլ լոկ բավարարվեց Կարա-Մուրզայի արվեստը նախապատրաստողներից մեկի համեստ դերով¹: Հետագայում, Սյունիի

¹ Ա. Շահվերդյան, նշվ. աշխ., էջ 206-209:

ստեղծագործությունն ուսումնասիրած երաժշտագետ Ռ. Աթայանն առավել ընդլայնեց կոմպոզիտորի արժանիքների համայնապատկերը, ի մասնավորի արձանագրեց նրա նպաստն ազգային բազմաձայնության ասպարեզում: Հայտաբերելով Սյունիի՝ դեռևս ուսանողական տարիներին գրված *c moll* եռաձայն կրկնակի ֆուգան և վելուծելով, Աթայանը նկատում է, որ Սյունին նկատելիորեն ընդարձակել է Կարա-Մուրզայի ստեղծագործական մոտեցումը հայ ժողովրդական երգի հանդեպ:

Հատկանշական է, որ հայ երաժշտարվեստին ծառայեցին Սյունու տոհմի շառավիղները նույնպես՝ զավակներից ու թոռներից ոմանք: Նրա որդին՝ **Գուրգեն Սյունին** (1910–1995) շուրջ քառասուն տարի (1940–1982) ԱՄՆ Արևելյան տարածքում (Բոստոնից Նյու Յորք և Վաշինգտոն) կազմակերպել է երգչախմբեր և տարածել հայ երգը: 1971-ից համագործակցել է Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միության հետ: «Նրա երգչախմբային ու պարային համույթները Ամերիկայի երաժշտական աշխարհում՝ Ռոբին Յուդ Դելուս և Իրվին լսարաններում, միշտ վառ են պահել հայ ազգային երաժշտության ավանդույթները», – ահավասիկ մի հատված 1995-ի ապրիլի 13-ին Ֆիլադելֆիայում լույս տեսած մահախոսականից¹:

Դաշնակահար **Սեթ Սյունին**² (ծն. 1930) Գրիգոր Սյունու թոռն է, դասեր՝ Սեդա Սյունիի որդին: Իր անդրամիկ համերգով հանդես է եկել 17 տարեկանում: Ավարտել է Ջուլիարդի կոնսերվատորիան, բազմաթիվ մենահամերգներով հանդես եկել ԱՄՆ քաղաքներում, հընթացս 1955-ի օգոստոսի 21-ի և 1962-ի սեպտեմբեր 15-ի, 16-ի համերգների, կատարել է Բախի *e moll* տոկատը, Մոցարտի *G dur* սոնատը, Բեթհովենի 21-րդ սոնատը, Պրոկոֆևի 3-րդ սոնատը, Լիստի «Պետրարկայի սոնետները» և «Մեֆիստո վալսը», Դեբյուսիի Պրեյուդները, Շոպենի Պոլոնեզները, Էքսպրոմտները և վալսերը, Հինդեմիտի սոնատը և այլն: Դաշնակահարը նաև ստեղծագործել է, գրել դաշնամուրային պիեսներ, երգեր, խմբերգեր, որոնք հնչել են ԱՄՆ համերգային դահլիճներում: Ս. Սյունին տարիներ շարունակ զբաղեցրել է Acorn Film-ի տնօրենի պաշտոնը, ակտիվորեն մասնակցել ազգային ձեռնարկումներին, 1960-ին ղեկավարել «Անուշ» օպերայի բեմադրությունը՝ իրականացված Նյու Յորքի Հայկական առաջնորդարանի նախաձեռնությամբ:

¹ Թ. Բրուտյան, ԳԶՎ. աշխ., էջ 114:

² Տե՛ս նույն տեղը, էջ 115-116: